

RECENZJE

Л.І. Ніколаєнко, РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЙ ЗАЗДРОСТІ І СПІВЧУТТЯ В ПОЛЬСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ І ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ, Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго 2021, сс. 412.

Антропоцентрична спрямованість сучасної лінгвістичної науки обумовила актуальність досліджень, присвячених вивченню вербалізації внутрішнього світу людини, невід'ємною складовою якого є емоційна сфера. Попри те, що емоційні переживання дуже непросто тлумачити й описувати, об'єктивація цих складних феноменів людської психіки досить активно вивчається у слов'янському мовознавстві як на матеріалі однієї мови, так і кількох мов. Монографію української лінгвістки Лариси Ніколаєнко присвячено комплексному порівняльному дослідженню об'єктивації емоцій груп Заздрість і Співчуття в польській, російській та українській мовних картинах світу. Уперше в українському і слов'янському мовознавстві в одній праці аналізуються названі групи емоцій на матеріалі трьох мов – польської, російської та української. Як заявлено в назві рецензованої монографії, дослідження здійснено в семантико-когнітивному та лінгвоаксіологічному вимірах. Монографія складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та списку використаних джерел. Загальний обсяг праці становить 412 сторінок. Список використаної літератури налічує 450 позицій, використаних джерел – 51 позицію. Численні публікації авторки, представлені у списку літератури, свідчать про те, що вона досить довго і серйозно займалася дослідженням з обраної теми.

У вступі окреслено мету, завдання та основні методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення праці. Тут також представлено джерельну базу фактичного матеріалу, яка включає в себе енциклопедичні словники (філософські, етики, психологічні), лінгвістичні словники польської, російської та української мов (етимологічні, історичні, тлумачні, си-

нонімів, фразеологічні), а також художні й публіцистичні тексти, автобіографічну прозу, що входять до національних корпусів польської, російської та української мов.

У першому розділі Теоретичні засади вивчення вербалізації психічних станів людини йдеться про інтердисциплінарний характер дослідження феномену емоцій. Авторка наголошує на тому, що для отримання об'єктивної картини репрезентації емоцій у мові і пізнання їхніх асоціативних смислів у свідомості мовців важливе значення має міждисциплінарна інтеграція лінгвістичних, психологічних, філософських, етичних, культурологічних та інших знань про людські почуття. Емоції груп Заздрість і Співчуття належать до так званих моральних почуттів, тому в першому розділі значне місце відводиться інтерпретації моральних почуттів і принципам їх класифікації у філософії та психології. Також у цьому розділі аналізуються основні напрямки лінгвістичних досліджень вербалізації емоцій, визначається роль оцінки й типи оцінок у відображенні емоційного світу людини в мові, описуються основні принципи дослідження мовної об'єктивації емоцій груп Заздрість та Співчуття, прийняті в роботі. Так, згідно із прийнятою авторкою методикою, дослідженню вербалізації емоцій передують огляд їхніх тлумачень у наукових та енциклопедичних джерелах з галузі психології, філософії та етики. Потім розглядається етимологія назв емоцій і розвиток їхньої семантики в діяхронії, аналізуються дефініції іменникових і дієслівних вербалізаторів почуттів у сучасних лексикографічних джерелах. Новизну для праць подібного типу становить аналіз семантико-валентнісних характеристик предикатів на позначення переживання і каузації емоцій та їхніх моделей керування. Значне місце у монографії відводиться дослідженню дескрипції емоцій у текстах, а саме: опису зовнішніх проявів, внутрішнього переживання почуттів та їхніх ознак. Головний акцент, за словами дослідниці, робиться на аналізі метафоричної концептуалізації почуттів у зіставлюваних мовах у лінгвоаксіологічному вимірі. Уперше для праць подібного типу визначається роль оцінки (моральної та гедоністичної) в об'єктивації емоцій, тобто подається коментар, чому почуття у свідомості мовців асоціюються саме з такими образами і наділяються саме такими ознаками.

Другий розділ Об'єктивація емоцій групи Заздрість у польській, російській та українській мовних картинах світу та третій розділ Об'єктивація емоцій групи Співчуття у польській, російській та українській мовних картинах світу є ідентичними за структурою. У них представлено аналіз мовних образів емоцій зазначених груп у трьох порівнюваних мовах за методикою, описаною в першому розділі.

Згідно з поданими в другому розділі філософськими та психологічними трактуваннями, заздрість є шкідливою емоцією, яка може деструктивно впливати на свідомість, інтелект, поведінку й навіть на фізичний стан заздрісника. Деструктивний характер заздрості відображено також у лексикографічних джерелах та способах об'єктивації емоцій у порівнюваних мовах. Описуючи дослідження дескрипції внутрішніх проявів емоцій групи Заздрість, Л. Ніколаєнко зазначає,

що найчастотнішими є фіксації деструктивного впливу цих почуттів на серце та душу людини, які як вмістилища почуттів у порівнюваних мовних картинах світу ототожнюються. Досить часто трапляються описи шкідливого впливу заздрості на розум та дихальну систему людини. Головними серед ознак, якими мовна свідомість поляків, росіян та українців наділяє емоції групи Заздрість, дослідниця виокремлює інтенсивність і глибину переживання почуттів та, зокрема, зазначає, що об'єктивація цих ознак через асоціативний образ рідини характернішою є саме для російської мови.

Як уже було сказано вище, метафоричну дескрипцію почуттів авторка рецензованої монографії досліджує в лінгвоаксіологічному вимірі. Результати такого дослідження показують, що концептуалізація емоцій відбувається переважно у площині двох типів цінностей – моральних та гедоністичних. Негативна моральна оцінка емоцій групи Заздрість, згідно зі спостереженнями Л. Ніколаєнко, виражається за допомогою епітетів, що репрезентують негативні антропоморфні ознаки почуттів, а також шляхом мовної об'єктивації супутніх негативних почуттів чи позитивних почуттів, що протиставляються заздрості. Через негативну гедоністичну оцінку, за словами дослідниці, поляки, росіяни та українці сприймають емоції групи Заздрість в образах болю, хвороби, агресивної сили, хижої тварини, отрути, іржі, психологічного гніту та вогню. Причину таких образних асоціацій емоцій групи Заздрість Л. Ніколаєнко вбачає в болісності переживань цих почуттів експерієнцером, в евентуальній шкоді, якої вони можуть завдати психічному чи навіть фізичному здоров'ю того, хто заздрить, у порушенні спокою заздрісника, а також у високому ступені інтенсивності переживання почуттів.

У третьому розділі рецензованої монографії Об'єктивація емоцій групи Співчуття у польській, російській та українській мовних картинах світу представлено аналіз вербалізації іншої групи моральних почуттів, а саме – Співчуття. Ці емоції характеризуються тим, що в етико-філософських джерелах їх розглядають як найвищі моральні цінності людини, тоді як у психології їх відносять до негативних почуттів, оскільки вони є нелегкими й навіть болісними переживаннями на психофізіологічному рівні. Таку ж суперечливість в оцінюванні емоцій групи Співчуття Л. Ніколаєнко прослідковує і в способах вербалізації почуттів. З текстів, що знаходяться в базах національних корпусів польської, російської та української мов, вона подає приклади метафоричної дескрипції сильного і зазвичай болісного переживання емоцій групи Співчуття у серці, душі людини, а також у грудях та горлі, що свідчить про негативну гедоністичну оцінку цих почуттів. Така ж оцінка, за словами авторки, лежить і в основі концептуалізації емоцій групи Співчуття в образах болю, агресивної сили та вогню. Натомість моральне оцінювання в мовній об'єктивації емоцій групи Співчуття має переважно позитивний характер. Як читаємо в третьому розділі монографії, воно виражається за допомогою епітетів, що репрезентують позитивні антропоморфні ознаки почуттів, а також шляхом об'єктивації супутніх почуттів і ставлень. Позитивна моральна оцінка чітко простежується і в контекстах з про-

тиставленням емоцій групи Співчуття негативним емоціям. Однак, як зазначає дослідниця, у трьох порівнюваних мовах можна знайти й фіксації негативного морального оцінювання почуттів досліджуваної групи (найчастіше – жалості) у випадках негативного сприймання цих почуттів об'єктами емоційних переживань через побутування стереотипної думки про вияв цих почуттів з боку інших як про щось принизливе, образливе. Негативну конотацію емоції групи Співчуття отримують і в ситуаціях зневажливого ставлення експерієнцера до об'єкта емоційних переживань. Через це Л. Ніколаєнко робить висновок про те, що розбіжність векторів моральної та гедоністичної оцінок та двоїсті моральні оцінні судження про емоції групи Співчуття не дають підстав для однозначної класифікації цих почуттів як позитивних чи негативних. Тому цілком слушною, на її думку, є позиція вчених, які пропонують моральні почуття ділити не на позитивні й негативні, а на конструктивні та деструктивні з огляду на їхню роль у духовному розвитку людини: чи вони йому сприяють (конструктивні), чи перешкоджають (деструктивні).

У загальних висновках підсумовано результати виконаного дослідження. Як стверджує авторка монографії, негативна гедоністична оцінка, що репрезентується в концептуалізації емоцій групи Співчуття в образах болю, агресивної сили, вогню, не свідчить про деструктивний характер цих почуттів, оскільки страждання через чуже горе сприяє духовному розвитку людини, підвищенню здатності до емпатії, до розуміння іншого. Болісні переживання чужого горя дуже часто об'єктивуються в текстах порівнюваних мов у супроводі конструктивних почуттів любові, ніжності, доброзичливості, що підкреслює конструктивний характер емоцій групи Співчуття. Тоді як у випадку переживання заздрості душевний біль є деструктивним, оскільки страждання через чуже щастя викликає моральне руйнування, моральну деградацію людини. У художніх текстах порівнюваних мов вербалізатори заздрості досить часто поєднуються з назвами таких негативних емоцій, як злість, ненависть, неприязнь. У кінці загальних висновків Л. Ніколаєнко підсумовує, що аналіз мовної репрезентації емоцій груп Заздрість і Співчуття показав засадничу подібність об'єктивації кожної з груп емоцій у польській, російській та українській мовах, хоча існують і певні особливості їхнього відображення в кожній з порівнюваних мов, які простежуються від номінації емоцій, семантичного розвитку їхніх найменувань і до метафоричної концептуалізації почуттів. Тож результати дослідження, за її словами, підтверджують тезу про те, що спосіб концептуалізації дійсності частково є універсальним, а частково – національно-специфічним, і носії різних мов бачать світ трохи по-різному, через призму своїх мов.

Проте, як нам видається, варто було б детальніше зупинитися на відмінних рисах об'єктивації емоцій груп Заздрість і Співчуття в порівнюваних мовах, докладніше обґрунтувати, чим можна пояснюються такі відмінності. Також, на нашу думку, можна було б звернути увагу на те, які ще типи оцінок представлені в мовній об'єктивації зазначених груп емоцій, оскільки дослідження виконано в лінгвоаксіологічному аспекті. Хоча з іншого боку, така широка тема наукового

дослідження на матеріалі трьох слов'янських мов може бути репрезентована не в одній монографічній праці, а певним чином продовжуватися в наступних розвідках автора.

Підсумовуючи, хочемо відзначити, що монографія Л. Ніколаєнко Репрезентація емоцій заздрості і співчуття в польській, російській та українській мовах: семантико-когнітивний і лінгвоаксіологічний виміри заслуговує високої оцінки. Безперечною є теоретична і практична цінність рецензованої монографічної праці. У ній висвітлено важливі для сучасної науки питання, які стосуються лінгвістики емоцій, лексичної семантики, когнітивної лінгвістики, лінгвоаксіології. Результати дослідження можуть бути корисними для викладачів, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться проблемами відображення внутрішнього світу людини в мові. Можна сподіватися, що монографія Л. Ніколаєнко займе гідне місце серед досліджень у галузі лінгвістики емоцій.

Aleksander Gadomski
Uniwersytet Opolski